

Antalya ilinde örtüaltı yetiştiriciliği yapan üreticilerin iyi tarım uygulamalarına yaklaşımı

Betül SAYIN^{1*} Mehmet Ali ÇELİK¹ Musa KUZGUN¹ Başak AYDIN²

¹ Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Antalya

² Atatürk Toprak Su ve Tarımsal Meteoroloji Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kırklareli

Alınış Tarihi: 04 Eylül 2015 Kabul Tarihi: 20 Ekim 2015

Öz

Çalışma, Antalya ilinde iyi tarım uygulaması sertifikasıyla üretim yapan ve yapmayan örtüaltı sebze yetiştiricisi işletmelerde yürütülmüştür. Araştırma ile her iki üretici grubunu tanımlayıcı bilgiler edinmek ve gruplar arasındaki farklılıkları tespit etmek, üreticilerin sosyal katılım ve yeniliklere karşı tutumları ve iyi tarım uygulamalarına yaklaşımlarını irdelemek hedeflenmiştir. Toplam 138 üretici ile anket yapılmıştır. İki grup arasında çiftçilik deneyim süreleri ve üye olunan örgüt sayıları yönünden %5 önem düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan çiftçilerin iyi tarım uygulama durumu ile tarım dışı işinin varlığı, sosyal güvence durumu, tarımsal örgütlere üyelik ve örgütte görev alma, teknik elemanlarla görüşme sıklığı ve diğer tarımsal desteklerden yararlanma durumu arasında da anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırma sonucunda, devlet desteğinin iyi tarım uygulaması yapmada teşvik edici etkisi olduğu anlaşıldığından destekleme uygulamasına devam edilmesi ve bu konuda üreticilere yönelik düzenlenen eğitimlerin etkin bir biçimde sürdürülmesi önerilmektedir. Bunun yanında iç pazarda da iyi tarım uygulamaları ürünlerine olan talebi artırmaya yönelik görsel tanıtım ve yayım faaliyetleri yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler: İyi tarım uygulamaları, Örtüaltı yetiştiriciliği, Çiftçi eğilimi, Yeniliklere karşı tutum

---

* Sorumlu yazar (Corresponding author): betulsayin@gmail.com

Good agricultural practices approach of greenhouse farmers in Antalya province

Abstract

This study was carried out with two groups of the greenhouse vegetable growers who produce or do not produce certified product of good agricultural practices (GAPs) in the province Antalya. The survey was applied to total 138 farmers. It was determined that there were differences between two groups in respect to professional experience and the number of subscribed organizations at % 5 significance level. There was also a significant relation between the presence of farmers' GAPs and presence of non-farm business, social security status, membership status to agricultural organizations and take office in the organization, contact frequency with technical personal and utilization status from other agricultural supports. As a result of the study, due to incentive effect of the application, it is suggested that state supports to good agricultural practices should be continued and the training organized for producers in this regard should be effectively maintained. Visual presentation and publishing activities aimed at increasing the demand for GAP products in the domestic market should also be carried out.

Keywords: Good agricultural practices, Greenhouse farming, Farmers' tendency, Attitude towards innovation

1. Giriş

Yeşil devrim olarak adlandırılan ve artan gıda ihtiyacını gidermek için 1960'larda çıkılan yol, doğa şartlarına meydan okumaya dönüşmüş, kazanım olarak düşünülenler insan sağlığını ve doğal kaynakları tehdit etmeye başlamıştır. Bununla birlikte, kırsal nüfusun köyden kente göçü, eğitim ve bilinç düzeyinin yükselmesi ve tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler güvenilir gıda beklentisini artırmıştır. Günümüzde farklı şehir hatta ülkelerde ve mevsimi dışında üretilmiş çok çeşitli ürünlerle beslenilmekte, başarı olarak nitelendirilebilecek bu durum ne yazık ki gıda güvenilirliği ile ilgili riskleri de beraberinde getirmektedir.

Zaman içerisinde gıda üretim sürecinde izleme ve denetim uygulamalarının sistematik olarak sürdürülmesi ihtiyacı doğmuş, özellikle gelişmiş ülkelerin perakendeci organizasyonlarının gıda güvenliğini sağlama yanında üretim sürecinin çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeden

yapılması yönündeki talepleri yeni üretim sistemlerinin doğmasına yol açmıştır.

İyi Tarım Uygulamaları (İTU); 07.12.2010 tarihli 27778 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ve halen yürürlükte olan yönetmelikte, "tarımsal üretim sistemini sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlığı ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemler" olarak tanımlanmaktadır. İyi tarım uygulamaları, Bakanlıkça belirlenen uygunluk kriterleri ve kontrol noktaları doğrultusunda gerçekleştirilir. Kontrol ve sertifikasyon işlemleri Bakanlıkça veya Bakanlığın yetkilendirdiği kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarınca yapılır. Bu kuruluşlar, uluslararası standartlara göre kontrol ve sertifikasyon faaliyetinde bulunur. Üretilen tarımsal ürünler, kontrol edilerek sertifikalandırılır. İyi tarım uygulamaları; üretici, üretici örgütü veya müteşebbis ile kontrol ve sertifikasyon kuruluşu arasında tarafların sorumlulukları, hakları ve anlaşmazlıklarını düzenleyen sözleşme doğrultusunda yürütülür. Sertifikalı ürünün, yürürlükteki yönetmeliğe uygunluğundan üretici, üretici örgütleri ve müteşebbisler zincirleme olarak sorumludur.

AB ülkelerine yapılan yaş meyve ve sebze ihracatında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Hayvan ve Bitki Sağlığı Önlemleri Antlaşması gereğince bitki sağlığına ilişkin belgeler istenilmekte, bunun yanında piyasada söz sahibi süpermarketler tarafından İTU ile ilgili sertifikalar talep edilmektedir. Bir nevi tarife dışı engel olarak görülebilecek bu sertifikalar, hedef ülkelerin pazarlarına girişte en önemli unsurlardan biri durumuna gelmiştir (Sayın vd., 2004). Ekolojik tarım, iyi tarım uygulamaları ve EUREPGAP geleceğin baskın ve yaygın üretim teknikleri olarak görünmektedir (Yavuz, 2005). Gıda güvenliği temelinde çoğunlukla küresel ölçekteki perakendeciler tarafından kullanılan İTU, DTÖ kuralları ve uluslararası pazarlara girişte tarife dışı engellerin aşılması için birçok hükümet tarafından da tercih edilmektedir (Hasdemir ve Bayaner, 2012). Özellikle yaş meyve ve sebzeleri dış pazarlara sunabilmenin şartı haline gelen bu üretim yöntemini geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla İTU desteklemeleri yapılmaktadır. Başta gelir düzeyi yüksek ülkeler olmak üzere birçok ülkede bilinçlenerek örgütlenen üretici ve tüketiciler, doğayı tahrip etmeyen yöntemler kullanarak, insanlarda olumsuz etki yapmayan tarımsal ürünler üretmeyi tercih etmektedir (Turhan, 2005).

Türkiye'de ilk kez 2007 yılında başlayan İTU yapılan alanlarda önemli artış yaşandığı görülmektedir. 2007 yılında 18 ilde 53 607 da alanda 651 üretici ile başlayan İTU faaliyetleri, 2008 yılında 19 ilde 822 üreticiye ve

60 231 da alana çıkmış, 2009 yılında ise 42 ilde 1 702 804 da alanda 6 020 üreticiye ulaşmıştır (Anonim, 2014). Antalya ilinde 2014 yılı itibariyle yetkili kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarınca sertifikalandırılan 23 586 da alanda 221 üretici İTU ile üretim yapmaktadır.

Tüm bu gelişmelere rağmen iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşması istenilen düzeyde değildir. Bunun çok sayıda sebebi olduğu bilinmekle beraber, bizzat uygulamayı yapacak olan üreticilerin konuya ilişkin farkındalıklarını, bu üretim biçimine yaklaşımlarını ve sistemi benimseme düzeylerini irdelemenin önemli tespitler sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma ile iyi tarım uygulamaları yapan üreticiler ile yapmayan üreticiler arasında bir karşılaştırma yapmak amaçlanmaktadır. Literatürde İTU kavramı, çoğunlukla uygulamaların sistematiği, Dünyada ve Avrupa Birliği'ndeki uygulamalar, yasal zorunluluklar, sertifikasyon süreci vb. yönüyle yer alınmıştır. Bu çalışma ise üreticilerin bu uygulamalara yaklaşımını irdelemesi sebebiyle özgündür.

Antalya ilinde örtüaltı sebze yetiştiricisi işletmelerde yürütülen bu çalışma ile İTU sistemi altında üretim yapan ve yapmayan üreticileri tanımlayıcı bilgiler, tarım teknolojisini benimseme ve uygulama düzeyleri, dış kültüre açılma düzeyleri ve iyi tarım uygulamalarına yaklaşımları ile gruplar arasındaki farklılıklar hakkında bilgi edinilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma, Antalya İli, Alanya, Aksu, Demre, Kaş, Kepez, Kumluca, Manavgat ve Serik İlçelerine bağlı köylerde örtüaltında sebze yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinde yürütülmüştür. Araştırmanın ana veri kaynağını deneklerle yapılan anketler, Antalya Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü kayıtları ve araştırmacının gözlemleri oluşturmaktadır. Anket uygulanacak deneklerin belirlenmesi için 2011 yılı verilerine göre İTU yapan kişi ve firmaların kaydının yer aldığı liste Antalya Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Sözü edilen kayıt listesinde sebzeler kategorisinde ağırlıklı ürün olarak domates, biber ve hıyar yer aldığından popülasyon bu ürünleri üreten üreticilerle sınırlı tutulmuş, basit tesadüfi örnekleme yöntemi (Yamane, 1967) kullanılarak popülasyon içerisinden % 90 önem düzeyinde ve % 10 hata payına göre belirlenen 69 üretici ile görüşülmüştür. İTU yapan deneklerin yanı sıra yapmayan deneklerle de görüşülerek gruplar arasındaki farklılıkların belirlenmesi amaçlandığından, İTU yapan üreticilerle aynı köyde yaşayan ve aynı sebze türünü örtüaltında yetiştiren ancak İTU yapmayan 69 üretici ile de anket çalışması yapılmıştır.

İTU yapmayan üreticilerin oluşturduğu popülasyondan ayrı bir örnekleme yapmak yerine sahip olunan fiziki koşulların, ürün deseninin ve sosyolojik yapının benzerliği gözetilerek sağlıklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmüş, bunun için aynı sayıda üretici ile görüşmenin yeterli olacağına karar verilmiştir. Böylece toplam 138 deneye anket uygulanmıştır.

Araştırma için hazırlanan anket; işletme sahibi ile ilgili genel bilgiler, işletme sahibinin sosyal katılım ve çevresel ilişki durumu, gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama durumu ve İTU hakkında görüşleri gibi konuları kapsamıştır. Anket yoluyla elde edilen veriler değerlendirilirken öncelikle kod planı hazırlanmış ve anketler üzerindeki tüm veriler bu plana göre bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde basit ortalamalar, yüzde hesaplamalar ve çapraz tablolardan faydalanılarak; anket yapılan üreticilerin bazı sosyo-ekonomik özellikleri gruplandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin iyi tarım uygulamalarına ilişkin bilgi ve görüşleri hakkında veriler elde edilmiştir. Bu analizlerde, İTU yapan ve yapmayan gruplar için elde edilen ve normal dağılım gösteren sürekli veriler t testine tabi tutularak, kesikli veriler ise χ^2 testine tabi tutularak gruplar arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında incelenen, iyi tarım uygulamaları yapan işletmelerde domates üretimi yapılan sera büyüklüğü ortalama 5.59 da, biber üretimi yapılan sera büyüklüğü ortalama 1.20 da, hıyar üretimi yapılan sera büyüklüğü 0.62 da olarak tespit edilmiştir. İyi tarım uygulamaları yapmayan işletmelerde ise bu değerler sırasıyla 2.78, 1.45 ve 0.49 da'dır.

İyi tarım uygulamaları kriterlerine göre üretim yapan ve yapmayan olarak iki ayrı kategoride incelenen üreticilerin yaş, eğitim durumu, ailedeki birey sayısı, çiftçilik deneyim süresi ve üye olunan örgüt sayısına ilişkin bilgiler Çizelge 1'de yer almaktadır. Yaş ortalaması İTU yapan üreticilerde 46.33, İTU yapmayan üreticilerde 48.94'dür. Eğitim süresi İTU yapan üreticilerde ortalama 7.46 yıl, İTU yapmayan üreticilerde 6.55 yıldır. Çobanoğlu (2007) tarafından yapılan benzer bir çalışmada, üreticilerin ortalama eğitim süresinin EUREPGAP sertifikalı işletmelerde 8.90 yıl, konvansiyonel işletmelerde 4.83 yıl olduğunu belirtilmektedir. Aile birey sayısı İTU yapan üreticilerde ortalama 4.33, İTU yapmayan üreticilerde 4.51'dir. Tarımsal deneyim süresi, İTU yapan üreticilerde ortalama 23.71 yıl, iyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerde 27.48 yıldır. Üye olunan örgüt sayısı İTU

yapan üreticilerde ortalama 1.94 iken, iyi tarım uygulaması yapmayanlarda 1.39'dur.

Çizelge 1. Üreticileri tanımlayıcı bilgiler

		İTU yapan	İTU yapmayan
Yaş	Ortalama	46.33	48.94
	T testi (p)		0.076**
Eğitim süresi	Ortalama	7.46	6.55
	T testi (p)		0.058**
Aile birey sayısı	Ortalama	4.33	4.51
	T testi (p)		0.428
Tarımsal deneyim	Ortalama	23.71	27.48
	T testi (p)		0.028*
Üye olunan örgüt sayısı	Ortalama	1.94	1.39
	T testi (p)		0.003*

* p< 0.05, ** P< 0.01

İyi tarım uygulayan ve uygulamayan üretici gruplarının yaş ve eğitim süreleri arasında %10 önem düzeyinde, tarımsal deneyim süreleri ve üye olunan örgüt sayıları arasında %5 önem düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir (Çizelge 1).

Üreticilerin tarımsal faaliyet dışında herhangi bir işi veya gelir kaynağının olup olmadığı incelendiğinde; iyi tarım uygulaması yapan üreticilerin %84.06'sının, iyi tarım uygulaması yapmayan üreticilerin ise %94.20'sinin tek geçim kaynağının tarım olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilerin iyi tarım uygulama durumu ile tarım dışı işinin varlığı arasında % 10 önem düzeyinde (p=0.056) anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Çizelge 2). Araştırmanın yürütüldüğü alanda tarım sektörü dışından gelir sağlayan üreticilerin (devlet memuru, işçi, esnaf, emekli vb.) bulunduğu anlaşılmaktadır.

Üreticilerin sosyal güvence durumu incelendiğinde; iyi tarım uygulaması yapan işletmelerin %97.10'unun, iyi tarım uygulaması yapmayan üreticilerin ise %75.36'sının sosyal güvencesinin olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan χ^2 testine göre çiftçilerin iyi tarım uygulama durumu ile sosyal güvence durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır (p=0.000) (Çizelge 2). İyi tarım uygulaması yapan üreticilerin %95.65'i, iyi tarım uygulaması yapmayan üreticilerin ise %75.36'sı olmak üzere tüm üreticilerin %85.51'i tarım kredi kooperatifi, yöredeki üretici kooperatifi, sulama birliği veya kooperatifi, ziraat odası, köy kalkınma kooperatifi vb. tarımsal amaçlı sivil toplum kuruluşlarından birine veya bir kaçına üyedir.

Çiftçilerin iyi tarım uygulama durumu ile çeşitli tarımsal örgütlere üyelik durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p= 0.001$). Üreticilerin üye oldukları tarımsal örgütlerin yönetiminde görev alma durumu da incelenmiştir.

Çizelge 2. Üreticileri tanımlayıcı bilgiler, sosyal ilişki ve yeniliklere karşı tutum

		İTU yapan		İTU yapmayan		Toplam		p
		İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	
Tarım dışı iş	Var	11	15.94	4	5.80	15	10.87	0.056**
	Yok	58	84.06	65	94.20	123	89.13	
Sosyal güvence	Var	67	97.10	52	75.36	119	86.23	0.000*
	Yok	2	2.90	17	24.64	19	13.77	
Tarımsal örgütlere üyelik	Var	66	95.65	52	75.36	118	85.51	0.001*
	Yok	3	4.35	17	24.64	20	14.49	
Örgütte görev alma	Var	7	10.61	1	1.92	8	6.78	0.046*
	Yok	59	89.39	51	98.08	110	93.22	
Yeniliklere karşı tutum	×	20	28.99	12	17.39	32	23.19	0.260
	××	42	60.87	50	72.46	92	66.67	
	×××	7	10.14	7	10.14	14	10.14	
Teknik elemanla görüşme sıklığı	Sorun olunca	25	36.23	50	72.46	75	54.35	0.000*
	Haftada bir kez	38	55.07	13	18.84	51	36.96	
	Ayda 1-2	6	8.70	6	8.70	12	8.70	
Diğer desteklerden faydalanma	Evet	54	78.26	28	40.58	82	59.42	0.000*
	Hayır	15	21.74	41	59.42	56	40.58	

× Hemen kabul ederim

* $p<0.05$

×× Birkaç üreticinin kabul etmesini beklerim

** $p<0.01$

××× Herkesten sonra en son ben kabul ederim

Buna göre iyi tarım uygulaması yapan üreticilerin %10.61'inin, iyi tarım uygulaması yapmayan üreticilerin de %1.92'sinin üye oldukları tarımsal örgütlerin yönetiminde görev aldığı saptanmıştır. Çiftçilerin iyi tarım uygulaması yapma durumu ile üye oldukları tarımsal örgütlerin yönetiminde görev alma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p= 0.046$) (Çizelge 2). Hasdemir ve Taluğ (2012) tarafından yapılan çalışmada da ankete katılan üreticilerin kooperatif, birlik, şirket vb. şekilde herhangi bir üretici organizasyonuna üye olma durumu İTU yapan ve yapmayan gruplar açısından farklılık göstermektedir. İTU yapan üreticilerin %98.53'ü herhangi

bir organizasyona üye iken, İTU yapmayanlarda bu oran daha düşüktür (%85.29).

Üreticilerin yeni bir tarımsal yatırım veya teknolojiye yönelik tutumları incelendiğinde, iyi tarım uygulaması yapan üreticilerin %60.87'sinin, iyi tarım uygulaması yapmayan üreticilerin %72.46 gibi önemli bir bölümünün yenilik ve teknolojiyi kabul etmek için diğer üreticilerin kabul etmesini beklediği anlaşılmıştır. Yapılan χ^2 testine göre çiftçilerin iyi tarım uygulaması yapma durumu ile yeni bir tarımsal yatırım veya teknolojiye yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p= 0.26$) (Çizelge 2).

Üreticilere tarım teşkilatı personeli ile görüşme sıklıkları sorulmuş, İTU yapan üreticilerin %36.23'ü, İTU yapmayan üreticilerin de %72.46'sı sorunu olursa görüştüğünü bildirmiştir. Bununla birlikte tarım teşkilatı personeli ile haftada bir kez düzenli görüştüğünü bildiren üreticilerin oranı İTU yapanlarda %55.07, iyi tarım uygulamaları yapmayanlarda %18.84 olarak belirlenmiştir. Yapılan χ^2 testine göre, çiftçilerin iyi tarım uygulama durumu ile teknik elemanlarla görüşme sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p=0.000$) (Çizelge 2).

İTU yapan üreticilerin %78.26'sı, İTU yapmayan üreticilerin ise %40.58'i Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen diğer destek programlarından da yararlanmaktadır. Çiftçilerin iyi tarım uygulaması yapma durumu ile diğer destek programlarından yararlanma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p= 0.000$) (Çizelge 2).

İyi tarım uygulamaları hakkında iyi tarım uygulamaları yapan üreticilerin bilgi kaynağı olarak ilk sırayı komisyoncu, ikinci sırayı kooperatif alırken, iyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerin haber kaynakları arasında ilk sırayı tarım kuruluşları, ikinci sırayı da tarım danışmanı almaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. İTU hakkında bilgi kaynağı

	İTU yapan		İTU yapmayan		Toplam	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
Üniversite	1	1.45	0	0.00	1	0.72
Tarım danışmanı	6	8.70	29	42.03	35	25.36
Fuar	1	1.45	0	0.00	1	0.72
Komisyoncu	38	55.07	0	0.00	38	27.54
Kooperatif	13	18.84	0	0.00	13	9.42
Sertifikasyon kuruluşları	4	5.80	0	0.00	4	2.90
Tarımsal kuruluşlar	6	8.70	40	57.97	46	33.33
Toplam	69	100.00	69	100.00	138	100.00

Üreticilere İTU yapma ve yapmama gerekçeleri sorulmuş, cevap seçenekleri öncelik sırası yönünden eşit olup, birden fazla cevap verilebileceği bildirilmiştir. Buna göre, iyi tarım uygulamalarını tercih etme nedenleri arasında bulunan "çevreye zararı az olduğu için" seçeneği üreticilerin %79.71'i tarafından seçilerek İTU yapma gerekçeleri arasında en çok tercih edilendir. Bunu sırasıyla "kaliteli ürün elde etmek için", "her aşamada denetlendiği için", "destekleme verildiği için" seçenekleri takip etmiştir (Çizelge 4).

İyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerin ise %68.12'si "gerek görmüyorum" seçeneğini, %43.48'i "pazar olanağı kısıtlı" seçeneğini, %33.33'ü "konu hakkında bilgim yok" seçeneğini ve %30.43'ü "iyi tarım uygulamalarının maliyeti fazla" seçeneğini iyi tarım uygulaması yapmama gerekçesi olarak bildirmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. İTU yapma ve yapmama nedenleri

İTU yapma gerekçeleri	İşletme sayısı	%	İTU yapmama gerekçeleri	İşletme sayısı	%
Çevreye zararı az olduğu için	55	79.71	Gerek görmüyorum	47	68.12
Daha fazla ürün elde ediyorum	31	44.93	Konu hakkında bilgim yok	23	33.33
Destekleme için	39	56.52	Daha fazla ürün elde ediyorum	14	20.29
Her aşamada denetlendiği için	42	60.87	Maliyeti fazla	21	30.43
Çalışan işçilerin güvenliği açısından	28	40.58	Her aşamada denetlendiği için	7	10.14
Kaliteli ürün elde ediyorum	45	65.22	Pazar olanağı kısıtlı	30	43.48
Diğer	63	91.30			

Özkan ve Engin (2014) tarafından yapılan benzer bir çalışmada da, Kumluca ilçesinde iyi tarım uygulamalarını benimsemeyen örtüaltı üreticilerinin %93.8'inin iyi tarım uygulamalarını bilmediği için, %69.2'sinin ise gerek duymadığı için bu üretim sistemine geçmediği bildirilmiştir.

İyi tarım uygulamaları yapan üreticilerin %55.07'si bu uygulama ile daha fazla gelir elde edildiğini, %43.48'i gelir bakımından bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir. İyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerin ise

%68.12'si gelir bakımından bir değişiklik olmadığı, %28.99'u bu uygulama ile daha fazla gelir elde edildiği fikrine sahiptir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İTU uygulamalarının ekonomik getirisi konusundaki düşünceleri

	İTU yapan		İTU yapmayan		Toplam	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
İTU ile daha az gelir elde edilir	1	1.45	0	0.00	1	0.72
İTU ile daha fazla gelir elde edilir	38	55.07	20	28.99	58	42.03
Gelirde bir değişiklik olmaz	30	43.48	47	68.12	77	55.80
Fikrim yok	0	0.00	2	2.90	2	1.45
Toplam	69	100.00	69	100.00	138	100.00

Mevcut pazar yapısı, iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşmasında doğal olarak etkili olan üreticilerin farklı (yüksek) fiyat beklentisinin çok da karşılanmadığını göstermektedir. Bu tip ürünlerin pazarının büyümesinde en önemli unsur tüketici talebidir. Ancak Hurma vd. (2010), tarafından yapılan çalışmada, tüketicilerin iyi tarım ürünlerinin fiyatlarından şikayetçi oldukları ve "iyi tarım ürününü, fiyatı ne olursa olsun alırım" yargısına katılmadıkları tespit edilmiştir. Hasdemir ve Taluğ (2012), tarafından yürütülen araştırma sonuçlarında iyi tarım uygulamalarını benimseme sürecinde üretici ve işletmenin özellikleri yanında, pazar isteklerinin de önemli olduğuna dikkat çekilmiş, iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşmasına yönelik yürütülecek faaliyetlerde pazarlama durumu dikkate alınarak sözleşmeli tarım modelinin uygulanması önerilmiştir. Ancak maalesef sözleşmeli tarım modelinin uygulamasında başarılı örnekler bulmak pek mümkün görünmemektedir. Aydoğan (2012), ticari firmaların ekonomik koşullara göre hareket etmesi nedeniyle, ürünler firma tarafından alınmadığı takdirde üreticilerin pazarlama sıkıntısı çektiği ve bu sebeple sonraki yıllarda organik tarımdan vazgeçebildiğinden söz etmektedir.

İyi tarım uygulamaları yapan üreticilerin %55.07'si İTU sonucunda elde edilen ürünlerinin pazar şansının yüksek olduğunu, %27.54'ü pazar durumunun diğer ürünlerle aynı olduğunu, %10.14'ü ise pazar durumunun bugün sınırlı ama gelecekte daha iyi olabileceğini düşünmektedir. İyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerin ise yarısı iyi tarım uygulamaları sonucu elde edilen ürünlerin pazar durumunun diğer ürünlerle aynı olduğunu,

%24.64'ü pazar şansının yüksek olduğunu, %23.19'u pazar durumunun bugün sınırlı ama gelecekte daha iyi olabileceği fikrine sahiptir (Çizelge 6). Çobanoğlu (2007) tarafından yürütülen çalışmada, taze incir üreticilerinin EUREPGAP sistemine karar vermelerinde en önemli unsurun, pazarlama garantisi olduğu belirtilmektedir.

Çizelge 6. İTU ürünlerinin pazar durumu konusunda düşünceleri

	İTU yapan		İTU yapmayan		Toplam	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
Pazar şansı düşük	5	7.25	1	1.45	6	4.35
Pazar şansı yüksek	38	55.07	17	24.64	55	39.86
Diğer ürünlerle aynı	19	27.54	35	50.72	54	39.13
Gelecekte iyi olabilir	7	10.14	16	23.19	23	16.67
Toplam	69	100.00	69	100.00	138	100.00

Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü tarafından Antalya'da en çok üretimi yapılan meyve ve sebzelerde iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla uygulamalı biyoteknik mücadele eğitimleri ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Tarım teşkilatı tarafından İTU ile ilgili toplantı, eğitim, seminer vb. yayım etkinliklerine katılıp katılmadığı sorusuna İTU yapan üreticilerin %57.97'si, İTU yapmayan üreticilerin ise %18.84'ü olumlu cevap vermiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. İTU ile ilgili yayım etkinliğine katılım durumu

	İTU yapan		İTU yapmayan		Toplam	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
Etkinliğe katıldım	40	57.97	13	18.84	53	38.41
Etkinliğe katılmadım	7	10.14	10	14.49	17	12.32
Etkinlikten haberim yok	22	31.88	46	66.67	68	49.28
Toplam	69	100.00	69	100.00	138	100.00

İTU sertifikasına sahip üreticiler için dekara 50 TL, örtüaltı alanlarda ise 150 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır. Araştırma kapsamında

görüşülen İTU yapan üreticilerin tamamı verilen destekleme miktarını yeterli bulmazken, nedeni sorulduğunda %63.77'si verilen desteğin miktarının cazip olmadığını, yaklaşık %28.99'u ise maliyetler karşısında verilen desteğin yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Verilen desteğin miktarının üretim miktarına bağlı olarak değişmesi gerektiği yönünde görüşler de % 7.25 oranında pay almıştır (Çizelge 8).

Çizelge 8. Destekleme miktarını yetersiz bulma nedenleri

	İşletme sayısı	%
Üretim miktarına göre olmalı	5	7.25
Cazip miktar değil	44	63.77
Maliyetler yüksek	20	28.99
Toplam	69	100.00

İTU yapan üreticilere İTU sistemine dahil olmadan önceki dönemde gübre ve ilaç uygulaması yaparken neleri veya kimlerin tavsiyesini dikkate aldıkları sorulmuştur. Buna göre %47.83 oranında üretici gübre uygulamasını, gübreyi satın aldıkları firma veya kuruluşun tavsiyeleri doğrultusunda yaptığını, %34.78 oranında üretici ise kişisel tecrübeleri doğrultusunda yaptığını bildirmiştir. Mücadele amaçlı kimyasal uygulamasının nasıl yapıldığı sorulduğunda ise üreticilerin %68.12'si ilaç satın aldıkları firma veya kuruluşun tavsiyelerine göre, %30.43'ü ise kişisel tecrübelerine dayanarak mücadele uygulaması yaptığını bildirmiştir (Çizelge 9).

Çizelge 9. İTU yapmadan önce gübre ve ilaç uygulama şekilleri

	Gübre uygulama şekli		İlaç uygulama şekli	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
Toprak analiz sonuçlarına göre	10	14.49	-	-
Kendi tecrübelerime göre	24	34.78	21	30.43
Babadan gördüğümüz şekilde	1	1.45	0	0.00
Tarım İl/İlçe Müdürlüğü tavsiyesi ile	1	1.45	1	1.45
Satıcı bayi tavsiyeleri ile	33	47.83	47	68.12
Toplam	69	100.00	69	100.00

İTU yapan üreticilere iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşmasına yönelik görüş ve önerileri sorulmuştur. İTU yapan üreticilerin %46.38'i destek miktarlarının artırılmasının üreticiler için sistemi cazip hale getireceğini, %30.43'ü ürünün pazarda diğer ürünlerden farklı fiyata satılmasının gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanında üreticilerin %26.09'u tüketicilerin İTU ile üretilmiş ürünler hakkında bilgilendirilmesi gerektiği, %13.04'ü ise eğitim-yayım faaliyetlerinin artırılması gerektiği görüşünü dile getirmiştir (Çizelge 10).

Çizelge 10. İTU ile ilgili görüş ve düşünceler

	İşletme sayısı	%
Üreticiye eğitim yayım	9	13.04
Daha az bürokrasi	3	4.35
Denetim arttırılmalı	5	7.25
Destek arttırılmalı	32	46.38
Destek ürün miktarına verilmeli	4	5.80
Farklı ürün fiyatı	21	30.43
Tüketici bilinçlendirilmeli	18	26.09
Zorunlu olmalı	4	5.80

Özkaçar ve Ören (2011) tarafından yine Antalya İlinde yapılan araştırma kapsamında anket yoluyla görüşülen üreticilerde GLOBALGAP sertifikalı üretimin Türkiye'de yaygınlaşabileceği kanısının yerleşmemiş olduğu, uygulamaların herhangi bir katkı sağlamadığı ve çiftçiye pozitif bir getirisinin olmadığı düşüncesinin hakim olduğu tespit edilmiştir.

4. Sonuç

Gıda güvenliği bilincinin tarladan sofraya kadar olan sürece yansması, gıda güvenliği kültürünün yerleşmesine, bir yönetim sistemi olarak benimsenmesine bağlıdır. İyi tarım uygulamaları, çevreyle uyumlu tekniklerin ve tarım sistemlerinin geliştirilmesi, kimyasal girdi kullanımının azaltılması, toprak ve su kaynaklarının iyileştirilerek ve korunarak gelecek nesillere bırakılmasını amaçlayan "sürdürülebilir tarım" kavramının ilkelerini oluşturmaktadır. Ötleş ve Kartal (2014) günümüzde, gıda güvenliği

sertifikasyonunun firmalara sadece güvenli gıda üretimi için yardım etmediği aynı zamanda üreticilere rekabetçi bir avantaj sağladığı görüşünü ileri sürmektedir.

Küçük ölçekli tarım işletmelerinin çokluğu, sertifika ve denetim maliyetlerinin getirdiği ilave yük ve üretici örgütlenmesindeki yetersizlikler Türkiye’de iyi tarım uygulamalarının yaygınlaşmasını kısıtlayan sorunların başında gelmektedir. 2010 yılında yürürlüğe giren İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik, grup sertifikasyonu adı altında, üretici örgütü veya müteşebbis çatısı altında sözleşmeyle bir araya gelen üreticilerin ürettiği ürünlerin, üretici örgütü veya müteşebbis adına sertifikalandırılmasını mümkün kılmaktadır. Ancak çalışma kapsamında üretici örgütü örneğine rastlanmamış, yaş meyve ve sebze pazarlamasının baş aktörleri hal komisyoncusu veya tüccarlarının bu uygulamada küçük çiftçilere öncülük ettikleri tespit edilmiştir. Bu şekilde ürünler iyi tarım uygulamaları olarak tanımlanan üretim teknikleri ile yetiştirilebilmekte, tüketici taleplerine uygun olarak ambalajlanarak, doğru muhafaza ve taşıma teknikleri kullanılarak pazara sunulmaktadır. İyi tarım uygulamaları dış pazara giden ürünler açısından zorunluluk haline geldiğinden sistem işlemekte ancak iç pazara sunulan ürünler için böyle bir zorunluluğun olmaması ve iç pazarda farklı fiyattan alıcı bulunamaması sistemin daha da yaygınlaşmasını önlemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda, iyi tarım uygulamaları yapmayan üreticilerin çoğunlukla böyle bir uygulamanın gereksiz olduğu görüşüne sahip olduğu, pazar olanağını kısıtlı bulduğu, konu hakkında bilgisi olmadığı veya uygulamaların maliyetini fazla bulduğu anlaşılmaktadır. İyi tarım uygulamalarına verilen desteklemelerin iyi tarım uygulaması yapmada teşvik edici etkisi olduğu ancak destekleme miktarlarının çok cazip olmadığı ve artırılmasının gerektiği üreticiler tarafından ifade edilmiştir.

Destek miktarları artırılarak veya iyi tarım ürünü logosu taşıyan ürünlere pazarda ayrıcalık tanınarak bu üretim biçimini uygulayan üreticilerin ekonomik anlamda memnuniyetinin sağlanması iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasında önemli derecede etkili olacaktır. Sözleşmeli tarım modeli ile pazar garantisi sağlanmasının da üreticiler açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, bu konuda üreticilere yönelik eğitimlerin etkin bir biçimde sürdürülmesi önem taşımaktadır. En önemlisi iç pazarda İTU ürünlerine talebi artırıcı görsel tanıtım ve yayım faaliyetleri yürütülerek olumlu tüketici algısı oluşturulmasının da iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma TAGEM desteğiyle yürütülen "Antalya İlinde Üreticilerin İyi Tarım Uygulamalarına Yaklaşımı ve Uygulamaların Ekonomik Analizi" başlıklı alt projeden elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Anonim. (2014). www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Istatistikler. Erişim tarihi: 18.09.2014.
- Aydoğan, M. (2012). Samsun ilinde organik ve konvansiyonel fındık yetiştiricilerinin gübre kullanımı konusundaki iletişim kaynaklarının sosyal ağ analizi ile karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Çobanoğlu, F. (2007). Türkiye’de kuru ve taze incir üretim, iç ve dış pazarlamasında bazı kalite güvence sistemlerinin uygulanabilirliği üzerine bir araştırma. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Hasdemir, M., & Bayaner, A. (2012). İyi tarım uygulamaları. *TEPGE Bakış*, Sayı: 14 Nüsha: 9.
- Hasdemir, M., & Taluğ, C. (2012). Kiraz yetiştiriciliğinde iyi tarım uygulamalarının benimsenmesini etkileyen faktörlerin analizi. *Derim*, 29 (1):23-36.
- Hurma, H., Yılmaz, F., & Demirkol, C. (2010). İyi tarım uygulamalarının tüketiciye yansımaları: Tekirdağ İli örneği. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 22-24 Eylül, Şanlıurfa, s:645-652.
- Ötleş, S., & Kartal, C. (2014). Gıda sektöründe sertifikasyon ve yeni bir yaklaşım olarak gıda güvenliği kültürü, Dünya Gıda, <http://www.dunyagida.com.tr/haber.php?nid=3770>. Erişim tarihi:05.09.2015.
- Özkaçar, K., & Ören, N. (2011). Tarımda GLOBALGAP uygulamaları ve bu uygulamaların Türkiye tarımı ve tarım ürünleri dışatımı açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt:26-2.
- Özkan, C., & Engin, Ö.F. (2014). Geleneksel üretim yönteminden iyi tarım uygulamalarına geçiş yapan örtüaltı üreticilerinde zararlı yönetimi yönünden olası davranış değişikliklerinin belirlenmesi: Antalya ili Kumluca ilçesi örneği. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje No: 12L4347001.
- Sayın, C., Taşcıoğlu, Y., & Mencet, N. (2004). Avrupa Birliği’nde EUREPGAP uygulamaları ve yaş meyve sebze ihracatımıza olası etkileri. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 16-18 Eylül, Tokat, s: 37-43.
- Turhan, Ş. (2005). Tarımda sürdürülebilirlik ve organik tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11(1): 13-24.
- Yamane, T. (1967). Elementary Sampling Theory. Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, s.141, New Jersey.

Yavuz, F. (2005). Türkiye'de tarım. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Yayınları, http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/yayinlar/turkiyede_tarim.pdf Erişim tarihi:05.09.2015.